

ՔՐՈՆԻԿ

Որագոյն լուրերուն համեմատ, Սուլթանը այնքան մօտ չի թուելի աշխարհ իր զըզ-
ւելի զոյութենէն ազատելու: Հաւա-
տողներ իսկ կան թէ քանսէր մը չէ իր ունե-
ցած հիւանդութիւնը, այլ շատ աւելի թեթեւ
ու բուժելի տկարութիւն մը: Փարիզ նստող
մարդու մը համար, որ Սուլթանին երկկա-
մանց մէջ նայելու անկարող է, միջոց չկայ բուն
ճշմարտութիւնը գիտնալու:

Հաւանական է սակայն որ Սուլթանին
լիակատար կազդուրման մասին տարածուած
լուրերը՝ երկրորդին թաւած — հետեւապէս կաս-
կածելի — թուողներն են. թերեւս վախճանը
այնքան մերձաւոր չէ որքան կը կարծուէր,
բայց այդ վախճանին կարելիութիւնը հորդոտին
վրայ կը մնայ միշտ. եւրոպական մամուլը կը
շարունակէ զրադիլ Սուլթանին յալորդութեան
հարցով, ու — ինչ որ աւելի կարեւոր է —
եւրոպական պետութիւններ կը զբաղին ատով.
Պ. Իսլովգրի վերջերս Փարիզ գալուստ առթիւ,
լրագրիւնները հաղորդեցին թէ այդ ուղեւորու-
թեան գլխաւոր շարժառիթներէն մին ֆրանսա-
կան ու գերմանական կառավարութեանց հետ
Սուլթանին մահէն յետոյ երեւան գալիք լրերու
վիճակին մասին համաձայնութիւն մը գոյացնելն
էր:

Ինչ ալ ըլլայ բուն ճշմարտութիւնը, եթէ
պաղ արիւնձով քննենք հարցը՝ հայկական տե-
սակէտով, թերեւս լաւագոյն է որ Սուլթանին
մահը զեռ քիչ մը ուշանայ: Այդ հրէշլին սատա-
կում մը առին Հայոց. հրճուածք միայն կրնայ պատ-
ճառել անուշտ. բայց միմիայն այդ ստատկ-
մամբը՝ հայկական հարցը չի լուծուի. հայկա-
կան հարցը մինչ Հայերս է որ պէտք է լու-
ծենք. Սուլթանին մահամբ բաղուելիք նոր
կացութիւնը կրնայ շատ նպաստաւոր հանգա-
մանքեր ընծայել այդ հարցի լուծման, բայց
պատրաստ ենք այդ թուգլին համար. եւրոպա-
կան կառավարութիւնները իրար կ'անցնին,
բանակցութիւններ կ'ունենան, ընկիւղներ կ'ու-
րոշեն. իսկ մե՞նք. Կովկասի մէջ՝ զառժ, երկ-
պառակութիւն, ներքին կռիւ. արտասահմանի
մէջ՝ թոյլ ու զանդաղ սպասողականութիւն:

մինչդեռ աւելի քան երեք անհրաժեշտ է որ
հայ յեղափոխական կուսակցութիւնները համա-
ձայնին՝ ներդաշնակ ու հզոր գործունէութեամբ
մը Հայ ազգին չանցնելու համար այդ թուգլէն
օգուտը զոր ան կրնայ տալ:

Շատ բան կայ նկատելու, — ու տխրու-
թիւն պատճառող լսանք — այն երկպառակու-
թեան մէջ որով Կովկասի Հայութիւնը այժմ ինք-
զինքը կը բզբտէ. ինչ որ աչքի կը զարնէ մաս-
նաւորապէս, ազգասիրութեան համար ցոյց տըր-
ուած արհամարհանքն է. ազգասիրութիւնը հին-
ցած, « պարիթ » եղած, յետադիմական բան մը
կը նկատուի մեր Կովկասի մտաւորականներէն.
նոյն իսկ անոնք որ որոշապէս սօսիալիսթ չեն,
ինքզինքնին պարզապէս « ազգասէր ». անուա-
նել է կը խորշին. ի՞նչ կ'ըսեմ, — « ազգասէր »
բառը նախատինք մը դարձած է հիմա. . .
Մշակը « հայ պատրիոթներ » բաղատութիւնը
կը նետէ Դաշնակցական պետերուն զխուս՝ իբր
գերագոյն անարգանք. եւ Դաշնակցական Սե-
կիւր « իսկական Հայեր » անունով կը դատա-
պարտէ Մշակի խմբագիրները: Գիտեմ որ այդ
բացատրութիւնները թարգմանութիւններ են
առւեսերէնէ, բայց ի՞նչ տպել, ի՞նչ անձա՝
թարգմանութիւն, ի՞նչքան վիրաւորիչ ու ան-
ընդունելի՝ ճշմարիտ հայ ազգասէրի մը համար:
Ու ո՞րքան կը սխալին այդ բոլոր պարունները՝
կարծելով թէ ազգասիրութիւնը հինցած զգա-
ցում է. Արեւմուտքի ամենէն մեծ ազգերուն
ամենէն լուսամիտ անձերը խորապէս ազգասէր
են. նոյն իսկ Պեպելներուն ու Ժորժաներուն
սրտին խորը նայեցէք, հոն պիտի գտնէք կեն-
դանի՝ ինչ որ ազգասիրութիւնը ունի յաւիտե-
նապէս գեղեցիկ, տրամաբանական ու բելլիմա-
ւոր. ոչ մէկ Ժողէս, ոչ մէկ Պեպել երբեք
յանձն պիտի չստանն իրենց ու եւ մէկ հակա-
ռակորդը նսկաստելու համար՝ « իսկական Գե-
մանայի », « իսկական Ֆրանսայի » կամ « պատ-
րիտ » անուանել:

Ազգասիրութեան տկարացման կը վերադ-

րեմ Թուրքերու հետ ամէն զեռով համաձայնու-
թեան զալու այն ձգտումն ալ, որ վերջերս
սկսաւ երեւալ Հայոց մէկ մասին մէջ եւ որ
երթալով կը տարածուի: Այդ ձգտումը հիմա
իր յատուկ օրկանն ալ ունի Թիֆլիսի մէջ,
Երկրի մայրը, զոր այս վերջերս հիմնեց Պ.
Տիգրան Ջաւէն: Թէ գտնուին Հայեր որ խոր-
հին թէ Հայոց համար աւելի նպատաստուոր է եւ
արդիւնաբեր Թուրքերու հետ համաձայնու-
թեամբ գործուելու թիւն մը ունենալու, կ'ըմ-
բռնենմ ատիկա (ինչպէս ըսի նախորդ յօդուա-
ծովս)։ Թեզ մըն է ատիկա որ կրնայ պաշտ-
պանուիլ: Թերեւս օգտակար իսկ է որ գտնուի
Պայդ ձգտումին վրայ հիմնուալ կուսակցութիւն
մը: Ինչ ալ ըլլայ հայ օրդովորդին ապագայ կա-
ցութիւնը, Հայութիւնը ցրուած ըլլալով շատ
ընդարձակ տարածութեան մը մէջ եւ ամէն տեղ
մասնատականներով պաշարուած ըլլալով, Հա-
յերը միշտ ստիպուած պիտի մնան մասնատա-
կաններուն հետ իրենց յարաբերութիւններու
հարցով զբաղելու: Ուշիմ ճիգեր՝ այդ յարաբե-
րութիւնները բարձրաւելու նպատակով, կրնան
օգտակար ըլլալ: անհրաժեշտ է որ մասնատա-
կան ու Հայ իրար ճանչնան, ինչ որ կայ թիւ-
րիմացութիւն իրենց միջեւ՝ փարատի: անհրա-
ժեշտ է որ Հայերը՝ իրենց շահուն համար իսկ՝
օգնեն մասնատականներուն զուրս նետուիլ ի-
րենց նախապաշարութիւններէն, ազիտութենէն,
մոլեռանդութենէն, որպէս զի զազորին խոչըն-
գոտ ըլլալէ քաղաքակրթութեան յառաջապա-
ման: Բայց պէտք չէ ատոր համար ուրանալ
« ազգային » դատը: Երկրի մայրը հակադարձ
խաչակրութիւն մը կը քարոզէ Եւրոպայի դէմ,
իւր նպատակը կը թուի համոզել Հայերը որ
Եւրոպայէն ամէն յոյս կտրեն, այլ եւս զիմու՜մ
ալ չընեն անոր, բմբնեն թէ երբեք Եւրոպան
ոչինչ պիտի ընէ Օսմանեան պետութեան մէջ
ս եւ է փոփոխութիւն մտքնելու համար: Եւրո-
թիւնը կ'ուզէ որ Հայերը այլ եւս բոլորովին
եւ անկեղծապահօրէն միտանան Թուրքերուն, գոր-
ծեն իբր օսմանցի աղատական, եւ խիստին
Օսմանեան պետութեան վերականգման եւ վե-
րանորոգման: ու մինչեւ իսկ կը տեսնենք ծա-
նոթ ազգաւէր բանաստեղծ մը, հայ հողի հայա-
զորչմ երգիչ մը, Աղայեանը, որ կուգայ այդ

թերթին մէջ ըսի՜ « Ես դէմ եմ հայական բո-
ւոր այն ընկերութիւններին որոնք քաղաքական
անկախ միտումներ ունին, ես դէմ եմ ազգա-
յին առանձին շարժումներէ եւ ինքզինդու-
թեան . . . » :

Ատիկա չեմ հասկնար, եւ ստիկա զիս արեւ-
րութեամբ կը համակէ: Պ. Տիգրան Ջաւէն ու
Պ. Աղայեան անշուշտ կը մոտենն թէ այդ
ճամբով աւելի ապահովապէս պաշտպանած կ'ըլ-
լան Հայ ազգի շահերը: Բայց՝ ըստ իս՝ կը սխա-
լին: Այդ ուղղութեամբ՝ Հայը լոկ ձգտած կ'ըլլայ
վերականգնել Օսմանեան պետութիւնը, եւ իր
ազգին գերեզմանը իր ձեռքով փորած, Հայը
այն տեսն միայն կրնայ անկեղծօրէն աջակցել
Օսմանեան պետութեան վերականգման, երբ
Օսմանցիք անկեղծօրէն ընդունին հայ հողի ո
եւ է մասի մը մէջ՝ հայական ինքնավարու-
թեան մը հաստատման սկզբունքը: միայն Սա-
պահէտին իշխանն է որ տարտամօրէն ընդո-
ւած կը թուի այդ սկզբունքը ու ապահովութիւն
իշխանը բացառութիւն մըն է, շատ քիչ հետեւ-
ւորչ ունեցող: Երիտասարդ Թուրքերու մեծա-
մասնութիւնը մոլեգնօրէն հակառակ է ատոր: Երիտասարդ Թուրքերու մեծամասնութիւնը
կ'ուզէ որ Հայը դառնայ Օսմանցի: արդ, ես
այն Հայերէն եմ որ չեն ուզեր Օսմանցի դառ-
նալ: աշխարհս շատ լայն է, շեղ կայ Օսման-
ցիին: Եւ, Հայուն ալ: Իմ զգացումս ուղիղ է,
տրամաբանական եւ զբաղան, արդար իրաւունքի
մը վրայ հիմնուած: Պերլինի զանազրին 61րդ
յօդուածը ստորագրուած է ո՛չ միայն եւրոպա-
կան պետութիւններէն, այլ եւ Թուրք կառու-
վարութիւնէն: Հայոց համար մասնաւոր « բա-
րենդորգումներու » (սակի րսինք) պէտք ըն-
դունուած է Թուրք կառավարութիւնէն ու եւ-
րոպայէն: այդ հողին վրայ պէտք է մնանք մենք
միշտ: Պ. Ջաւէնի եւ Աղայեանի պէս մոտեցո-
ւերը կրնան յուսահատած ըլլալ Եւրոպայէն,
շատ լաւ, թող իրենք ալ Թուրքէն պահանջեն,
Թուրքէն յուսան այդ յօդուածին իրազորութեմը:
մենք պիտի շարունակենք թէ՛ հայ ճիգով անոր
իրականացումն ստանալու ներքին, եւ թէ՛ ա-
նոր գործադրութիւնը Եւրոպայէն ու Թուրքէն
միասնաբար պահանջել: Կ'ըմբռնեմ ուրեմն որ
մեր մէջ գտնուի կուսակցութիւն մը որ Թուր-
քին հետ համաձայնութեամբ գործելու սկզբ-

բունըրին վրայ հիմնուած ըլլայ, բայց պայմանաւ որ այդ կուսակցութիւնը իրեն նպատակաւ կէտ ունենայ Թուրքին աջակցութիւնաբ 61րդ յօդուածը իրականացնելու չեմ բմբունք կուսակցութիւն մը որ հայ ու ժողով աջակցի հայ ազգութիւնը ձուլել, ցրուել ու քննել ուղղութիւնը քերուել վերականգնման, Եւ ա՛յ այնպիսի պահու մը երբ վաղմիկ ծանօթ թրքաաէր Փրօֆ. Վամպերին իսկ կը հրատարակէ յօդուած մը ուր Օսմանեան պետութիւնը ճակատագրականօրէն կըրծանման դատապարտուած կը հռչակէ եւ Թուրքերը զայն վերականգնելու անկարող . . .

• •

Ազգասիրութեան տկարացմանն է որ կը բացատրուի՝ դարձեալ՝ ստեղծելով ծայրայեղ տարածումը Կովկասի Հայոց մէջ, Կան անշուշտ մէկէ աւելի պատճառներ որ կը բացատրեն ընկերակցութեան ծաւալումը Կովկասի հայ բանուորական զանգուածներուն ու երիտասարդութեան մէջ մասին մէջ. այնտեղ կայ հզօր արուեստագործական կեանք, հետեւաբար եւ ծայրայեղ հարստութեան մօտ՝ շքատրութիւն. այնտեղ կայ՝ ռուս յեղափոխական միջնորդարին ուժեղ եւ թափանցող ներգործութիւնը, եւ կայ վերջապէս՝ հայ մտքին ընդ տրամադրութիւնը ազատական նորագոյն վարձապետութիւնները արագօրէն ընդգրկելու. այս բոլորը հասկանալի կը դարձնէ որ Կովկասի ընկերակցական հոսանքին հայ տարրն ալ մասնակցի. բայց — եւ այդ է միայն ինչ որ միշտ նկատու առած եմ — այդ բոլորը հասկանալի չի դարձնելու երբեք որ « հայ ազգային դատին » . ծառայելու նպատակով հիմնուած կուսակցութիւնները իրենց գործունէութեան մէջ ընկերակցական ձգտումներուն թոյլ տան գերակաութիւնն ունենայ զուտ ազգային ընդհանուր դորին վրայ եւ վրասել անոր . Գիտեմ որ ինչ Հնչակեանք եւ Դաշնակցականք առաջին օրէն աւելի կամ յըւստի չափով՝ ընկերակցականութիւնը մտցուցած են իրենց ծրագրին մէջ, իբրեւ հեռաւոր նպատակ . զէթ պէտք էր միշտ զայն նկատելին իբր հեռաւոր նպատակ, իբր իսկայ մը, — իրենց ջանքերը նուիրելով զխաւորապէս եւ առաջնապէս՝ ազգային դատին Անվիճելի է որ Տաճ-

կահայոց դատին, այդինքն Հայութեան « ազգային-քաղաքական » դատին ու եւ կերպով ընկերակցականութեան պէտք չէ խառնել, — այդ դատին բնութիւնը, ինչպէս եւ Տաճկաստանի պայմանները ատրկա կը պահանջին, եւ կը յուսած որ զէթ այդ մասին առն ոք համաձայն պիտի ըլլայ . Գալով Կովկասի, բմբունքի է որ հոն մեր յեղափոխական կուսակցութիւնները անտարբեր չման ընկերակցական շարժման. մանաւանդ որ, եթէ անտարբեր մնան, իրենց անգամներէն անհնգ որ ընկերակցական նուութեան յարած են, կարող են հետեւալ կուսակցութեանն եւ յարի ռուս սոցիալ-տեմոքրատներուն, եւ այն ատեն բոլորովին օւժանայ թէ՛ հայկական դատէն եւ թէ՛ Հայութեանն. այս նկատուով, զոր վերջերս կը ներկայացնէր ինքի խոսական անձնաւորութիւն մը, լուրջ է եւ ուշադրութեան արժանի . Բայց այդ հակասական կողմի կողմը կըրգահարէ զմտաբ չէ, եթէ մեր յեղափոխական կուսակցութեանց վարչներու սրտին մէջ ազգային զգացումը գերակշիռ մնայ, Կովկասի հայ բանուորական կուսակցութեան մէջ, որ պէտք է գոյութիւն ունենայ՝ զուտ ընկերակցական ծրագրով՝ մեր յեղափոխական կուսակցութիւնները պէտք է ունենան իրենց գործիչներուն մէկ քանին, որ այդ բանուորական կուսակցութեան մէջ ջանան ազգային զգացումը վառ պահել զէթ այն չափով — որ շատ մեծ է — ինչ չափով որ գոյութիւն ունին ան եւրոպացի ընկերակցականներու ազնուաբայն եւ ստուարաբայն մասին մէջ Ատիք զատ, իրենց իսկ յեղափոխական կուսակցութիւնները կարող են իրենց մէկ մասնաճիւղն ունենալ, իրենց ընկերակցական ընկերներուն գործովը զբաղող, Կովկասի ընկերակցական շարժման մասնակցող, Անհրաժեշտ է սակայն որ ընկերակցականութիւնը տրամադրող տարրը չլրլայ մեր յեղափոխական կուսակցութեանց ծրագրին, ձգտումներուն եւ գործարկութեան մէջ, ինչպէս եղած է ան՝ յաճախ՝ հին Հնչակեանց մօտ, եւ ինչպէս է ան մօտ մէկուկէս տարիէ ի վեր Կովկասի Դաշնակցականներուն մօտ . Թիֆլիսի Դաշնակցական թերթերուն մէկ ու կէս տարիէ ի վեր հրատարակած ամսանագրին մասեւրարանին բոլոր գրքերը ընկերակցականութեան շուրջ կը դառնան . . . իսկ հին

Հնչակեանց Երիսասարդ Հայաստան եւ Հնչակ թիւթերը՝ մինչեւ ասկից վեց-եօթ ամիս առաջ՝ երեք քառորդը ընկերվարականութեան նուիրուած էին եւ մէկ քառորդը ազգային գատին։ Ուրեմն, եթէ կարելի չէ՝ կոլկասի արդի պայմաններուն մէջ՝ բոլորովին զատել ընկերվարական ինքնիշխան կուսակցութեանց գործունէութենէն, կարելի է եւ պէտք է՝ զայն վտարել այդ կուսակցութեանց տաճկահայ դասին նուիրած բովանդակ գործունէութենէն, իսկ կոլկասեան գործունէութեան մէջ անոր տալ այնքան տեղ միայն որքան տեղական պայմանները անհրաժեշտ կը դարձնեն եւ այն ալ՝ միշտ «ազգային» շահերուն առաջնութեան սկզբունքներէն ղեկավարուելով։

* * *

Այս ամենուն մէջ, ուրախառիթ երեւոյթ մը՝ այն քանի մը կարեւոր իրողութիւններն են որ արտասահմանի Հայութեան մէջ յայտնուեցան այս օրերս իսկ՝ ի նպաստ հայ յեղափոխական կուսակցութեանց համերաշխ գործակցութեան կամ միութեան գաղափարին։ Պէտք է դիտել թէ բաւական ատենէ ի վեր արտասահմանի հայ կուսակցական թերթերու մէջ իրար անուանարկող, իրար անարգող յօդուածները մեծապէս պակսած են։ Վերակազմեալ Հնչակեաններու եւ Նին Հնչակեաններու միջեւ ոչ մէկ բանակոխ չկայ այլ եւս, նոյնպէս Դաշնակցականներու եւ Վեր. Հնչակեաններու միայն Նին Հնչակեաններու եւ Դաշնակցականներու միջեւ կայ դեռ լրագրական պայքար մը. բայց այդ պայքարն ալ յուսարի է որ շուտով վերջ կը գտնէ, (այդ է որ ցանկալ կը թուին երկու կողմի՝ ամէն լուրջ եւ ազնիւ գործիչները)։ Պոսթընի Հայրենիքը, որ ատենով բացէ ի բաց Միութեան գաղափարին գէժ կը գրէր, այս վերջերս հրատարակեց մերձեցման, համերաշխ գործակցութեան նպատակաւ յօդուածներ, զորոնք հանդիմով կարգաբ.։ Ռազմիկ հրատարակեց հռչակաւոր Անդրանիկին մէկ գեղեցիկ կոչը, որ կ'ըսէ՝ շատ ազնուօրէն։

«Ընկերներ, տարիներ առաջ երբ մենք յեղափոխական գործին մէջ անփորձ էինք, ըսական է որ ակամայ, թերութիւններ գործէինք,

բայց այսօր 15 տարուան կեանքը մեզ փորձառու եւ զիտակից ըրաւ։ Այսպէս եղած է բոլոր յեղափոխական ազգերու կեանքը. ժամանակ է որ օգտուիլ զիտանք մեր անցեալի սխալներէն։

«Ատենէ մը ի վեր է որ մեր մէջ սկզբունքային խնդիրներ չատ սուր կերպարանք ստացած են։ Կոլկասահայ մամուլը, շտորհիւ իր ստացած խօսքի ազատութեան, շատ ծայրայեղ դիճակի մէջ մտաւ. եւ ասիակ զիսաւոր պատճառներէն մէկը եղաւ մեր փոքրիկ ուժերուն անջատուելուն, բան մը որ իսկապէս թշնամուն փնտռածն ու չգտածն էր։

«... Ես դէմ չեմ համամարդկային գաղափարներուն, բայց սա եւս ճշմարիտ է որ համամարդկային գաղափարներն Եւրոպայի մէջ իսկ իրենց թէօրիական չըլնանին մէջ են, եւ ընկերվարական առաջնորդներն անգամ հայրենիքի գաղափարը չեն ժխտեր։

«... Իմ կոչն է բոլոր յեղափոխական ընկերներուն, բոլոր հայ ժողովուրդին — կուսակցական ինչ դաւանանքի ալ պատկանին — ժամանակ է որ սթափուինք, սեղմենք մեր շարքերը. ազատութեան գործը շատ դժուարին գործ մը դարձած է, մեծ ուժի կը կարօտ. ազգովին իմ քով իմ քով ցանկ, եւ այդ մեծ ուժը կազմենք. քաջութիւնը, դրամը, զէնքը չէ որ մեզ կը պակսի, այլ կամքը. Գորացիներ մեր կամքը եւ վստահ ըլլանք որ կը փրկուինք։»

Վերջապէս «Մուրաթ» Հնչակի վերջին թիւին մէջ հրատարակած է պատուական յօդուած մը, զոր ամէն Հայ յուզմունքով ու երախտագիտութեամբ պիտի կարդայ, եւ ուր կ'ըսէ.

«... Ձեմ կարող հաւատալ թէ ըլլայ մէկը որ բռնակալի լծի ծանրութիւնը՝ զգացած լինի ու միութեան կամ համերաշխութեան օգուտը ժխտէ։

«... Ամենքս ալ անյիշալար լինելով պէտք է աշխատենք անթիւ ու մաքուր սրտով մօտենալ իրարու եւ եղբայրական ձեռք երկնցընել փոխադարձ։

«... Անհրաժեշտ է ժողովրդին ձայնը եւ արդարացի պահանջները լսել, քանի որ հասած ենք այնպիսի ժամանակի մը որ խիստ վճռական է, պէտք է որ մեր թշնամիներուն դիմագրաւ

ւելու եւ Գործի պահանջին բաւականութիւն տալու չափ ուժ եւ միջոցներ ունենանք ։

« . . . Վարդայ Ժապէիք խառնաշփոթութեանց մէջ մեր գործութեանը սպառնացող վտանգը . . . աշխի առաջ ունենալով , պարտք կը զգամ դիմում ընել Հայ Ժողովրդին , միահամուռ յեղափոխական Գործին փարելու եւ խնդրել կուսակցութեանց վարիչ մարմիններէն որպէս զի մեր ցրուած ուժերը ընդհանուր թըշնամույն դէմ համերաշխելու կամ միացնելու զազափարին զարկ տան եւ աշխատին իրականացնել այդ ։

« Եւ որպէս զի այդ ցանկալի զազափարը օր առաջ մարմին ստանայ , կրկին եւ կրկին կը խնդրեմ , որ հայ յեղափոխական կուսակցութեանց վարիչ մարմինները միջոցներ ձեռք առնեն կազմելու Հայ Յեղափոխական Կոնգրէս մը , որուն ժառանգելին անխտոր հայ Ժողովրդին մէջ գործող բոլոր կուսակցութեանց ներկայացուցիչները ։ »

Այդ յօդուածին կից , հրատարակուած է հին Հնչակեանց Կեդրոնին հետեւեալ որոշումը . « Հնչակեան կուսակցութեան կեդր. վարչութեանը սկզբունքով ընդունուած եւ համաձայն է որ ըստ կարելոյն յիշթով գումարուի հայ յեղափոխութեան կոնգրէս , գալիք քաղաքական անհրաժեշտութիւններին միահամուռ ջանքերով զիմագրուելու համար ։ Կեդր. վարչութիւնս գտնուած է ընկեր ՄՈՒՐԱՏԻ առաջըրկը բոլորովին նպատակայարմար եւ ժամանակակից ։ »

Կը մարդկին որ այս բոլորը բերելով իրողութիւնները յանգին բազմացուած արդիւնքին « Անյիշատակութիւն » բառը , զոր գործածած է Մուրատ , ծաղիւարելի է՝ շատ տեսակետով ։ Ըմբռնելու է որ ազգը պիտի ունի հայ յեղափոխական կուսակցութեանց համերաշխ գործակցութեան . այդ համերաշխութիւնը դոյաջնելու համար , անցնալին վերքերը բերելով հեռու է սպահովագրին միջոցն ըլլալէ . պէտք է անուշտ մեծ զգուշութեամբ՝ վարուել մերձեցման համար բանակցութիւնները վարելու կոչուելիք անձերու ընտրողութեան մէջ , բանակցութեանց մէջ զնել մեծ լրջութիւն , չլրջախեցուելու , խռնամոլութիւն , բայց էականը՝ կամենալ է . երբ կամք կայ , եւ երբ այդ կամքը Մուրատի եւ Անգրանիկի պէս գործիչներու կողմէ բացայայտ

կը հռչակուի , հայ յեղափոխական կուսակցութեանց մերձեցումը , համերաշխ գործակցութիւնը մօտաւուտ կարելիութիւն մը պէտք է համարել ։

Եթէ հին Հնչակեանները իրենց որոշումը պաշտօնապէս հաղորդած են Վեր. Հնչակեան եւ Դաշնակ. կուսակցութեան , ինծի աւելի քան հաւանական կը թուի որ համակրական պատասխան պիտի ստանան Վեր. Հնչակեանէն , ու չեմ կրնար երեւակայել որ Դաշնակցականները ու եւ է պատճառ ունենան մերժելու խորհրդակցական հաւաքման մը համար եղած հրաւեր մը ։

Մուրատի կոչէն քիչ առաջ , Դժոյցակը ուրիշ առաջարկ մը մէջտեղ նետած էր , այն է գումարել ընդհանուր « քանկէ » մը ուր հայ , թուրք , քիւրտ , ալպանացի , արաբ , չերքեզ , մակեդոնացի ներկայացուցիչները գան խորհրդակցիլ եւ « մշակեն օրուայ անյատկելի պահանջները որոնք պէտք է ներկայացուին Օսմանեան վարդաւան կառավարութեան , ինչպէս եւ այն գործնական միջոցները որոնցմով պէտք է ստիպել գործադրելու այդ պահանջները ։ » Հոյակապ եւ մեծաշուք զազափար , բայց անգործադրելի , եւ որ՝ եթէ նոյն իսկ գործադրուի՝ քառասլիք արդիւնք մը մշայն կրնայ տալ՝ Մանթ ըլլալով մեզի երիտասարդ Թուրքերու մեծամասնութեան ձգտումները , նորէն փորձել ինչ որ անցեալի մէջ տասն անգամ փորձուած է ապարդիւնօրէն , աւելորդ է եւ անխել՝ Թուրքերը շատ լուր գիտեն թէ մեր պահանջներն ինչ , մեր իսկ պահանջները գործադրելու համար մեծ ձեռք առնելիք միջոցները անոնց յայտնելու բնաւ պէտք չունինք ։ Ատկից զատ , տարրական տրամաբանութիւնը կը պահանջէ որ Օսմանեան պետութեան բոլոր ցեղերուն հետ համաձայնելէ առաջ՝ Հայերը իրարու հետ համաձայնին ։ Անհրաժեշտ , գործնականորէն կարելին , հայ կուսակցութեանց համաձայնութիւնն է՝ առ ի թագթիքին վրայ զոր հայ ցեղը պէտք է բռնէ Տաճկաստանի մէջ . այդ համաձայնութիւնը դոյաջնալէ յետոյ — եւ չեմ տարակուսիր որ ան պիտի դոյանայ , երբ ամէն ոք Անգրանիկներուն եւ Մուրատներուն պէս ըզգայ — հայ կուսակցութեանց համերաշխ խորճը կարող է եւ պէտք է մասնաւոր բանակցութեանց մոտէ՝ Ալպանացոց կամ Արաբներուն ,

Քիւրտերուն կամ Մակեդոնացւոց հետ, նոյն իսկ ի հարկին՝ դարձեալ Թուրքերու հետ, հրաւիրելու համար գործակցութեան մը որ կարենայ նպաստել մեր դատին յաջողման։ Առ այժմ, օրուան պահանջը՝ այս յեղափոխական հոսանքացութեանց Գոնկրէն է։ Դանակցութիւնը անգնահատելի ծառայութիւն մը պիտի մատուցանէ հայկական դատին՝ հզօր աջակցութիւն մը բերելով այդ քաղաքարին իրագործման։

Ա. ՉՕՊԱՆՆԱՆ

ԱՂՊԱՆԵՐԷՆԵ ՈՒ ՀԱՅՆԵՐԷՆԵ

Ծանօթ է արդէն այն աւանդութիւնը Սերպոյ մէջ թէ, Ալբանիացիք Հայաստանի կողմերէն գաղթած եկած են իրենց այժմ գրուած երկիրը որուն տուած են իրենց անունը, անուն մը որ երեսանց դատելով՝ մեծ նմանութիւն կը ցուցնէ Աղուան ցեղանունին հետ։ Ընկէ նաեւ առաջարկուած է նոյնացնել Ալբանիացիները Հայոց ծանօթ եւ երբեմնի դրացի Աղուաններուն հետ (թ. ու վ. արտասանուած, ինչպէս Արուաստան, Արարտան եւայլն)։ Ինքնին զրգուարութիւն մը չներկայացնէր իոյկաւէ մինչեւ Ալբանիա ցեղի մը կամ իր մէկ հատուածին տեղափոխումը, որովհետեւ պատմական համանման օրինակ մը ունինք Հոնքրու տեղափոխութեան մէջ՝ իոյկաւէն Եւրոպա, եւ անկարելի չէ որ Հոնքրու իոյկաւ նախնի քնակութեան մօտ գտնուող Աղուաններէն հատուած մըն ալ Հոնքրու հետ կամ անոց հետեւելով անցած ըլլան Եւրոպա։ Բայց այս ամէնը հարեւանցի նանգրատիթիւններ են զիս օրոք զուտ վարկած կը մնան սասնի քօրեղ փաստերու օգնութեան։ Լեզուաբանական փաստեր կրնային մեծ նպաստ մը բերել այս հարցին լուսաւորման։ Եւ անա այս պատճառով է որ կ'արժէ ոչ դարձնել Ալբանիերէն մէջ գոյութեան կարգ մը հայ բառերու որոնց ցուցակը գտարեւ Անչուշտ հարցը լուծուած չըլլար բոլորովին, զի այդ բառերէն մեծ մասը կը գտնուին բոլոր Նոյեւրոպական լեզուներու մէջ եւ կրնան հասարակաց ծագումէ մը երկու լեզուներուն մէջ անկասարկէն մտած ըլլալ։ Բայց շատ հեղքաւորութ. ձեւին նոյնութիւնը աւելի մօտաւոր կապ մը մասնանիչ ընել կը թուի, փոխառութիւն մը որ դրացութեամբ, սերտ յարաբերութիւններով կրնայ բացատրուիլ։ Ինչ որ այս ըլլայ, կ'որժէ լեզուաբաններու եւ լեզուաբանական

բու ուշադրութիւնն հրաւիրել սոյն խիստ չափեկան հարցին վրայ։

1. Ar (անդ, որտ) Հայ՝ ար-ար-ք, ար-տ, ար-ա-հետ
2. Boukhar (ծխնելոյզ) Հայ՝ բուխեր-իկ
3. Gadz (կայծ, կրակ) Հայ՝ կայծ (որ «կած» կ'արտասանուի)
4. Dhalé (կաթէն տոնուած հեղուկ, վրայէն հումսերը չանուած) Հայ՝ դայ (ձօր մը առաջին կաթը, դեղնորակ) .
5. Dham (ախոյ) Հայ՝ առամն .
6. Dheré (շեղի) Հայ՝ դառն .
7. Dzan (ուսնիմ, գիտեմ) Հայ՝ ծանեայ, ծանօթ .
8. Err (մթութիւն) Հայ՝ երբ .
9. Ze, zan (ձայն) Հայ՝ ձայն (որ «ձան» կարտասանուի) .
10. Zok, zogou (Թառն, Թառնի ձագ) Հայ՝ ձագ .
11. Im, yim (իմ) Հայ՝ իմ .
12. Kam (եմ, ունիմ, օժանդակ բայ ապուռնի կազմող) Հայ՝ կամ .
13. Kanep (կանեփ) Հայ՝ կանեփ .
14. Karr (կառք) Հայ՝ կառք .
15. Keléph (պատան) Հայ՝ կեղեւ .
16. Koské (սոկ) Հայ՝ սոկի որ նուաճորէն սկզբնաբար եղած է «կոսկի» .
17. korité (նաւակ) Հայ՝ կուր .
18. Mbare (բաւ, բարի) Հայ՝ բարի .
19. Myvergoule (մառախուղ) Հայ՝ մառախուղ .
20. Mis (միս) Հայ՝ միս .
21. Mouré (հիւսիսի ծով) Հայ՝ մորիկ .
22. Mourk (մուր, սեւ) Հայ՝ մուրջ (աղջա-մուրջ) .
23. Ourth (պատատուկ) Հայ՝ որթ .
24. Paké (քիչ) Հայ՝ պակաս .
25. Pyése (մաս, բաժին) Հայ՝ բաժին .
26. Plur (անտառ) Հայ՝ պուր-ակ .
27. Siri (սեռ, տեսակ) Հայ՝ սեր-իլ .
28. Sküre (պնակ) Հայ՝ սկուսառակ .
29. Zus (սուղանեմ) Հայ՝ սուղանեմ .
30. Sour (ջուր) Հայ՝ ջուր .
31. Tsitse (ծեծ) Հայ՝ ծեծ .

Գ. ՓԱՌՆԱԿ

Հարցը զոր կը յարուցանէ Փառնակ, շատ չափեկան է մէկէ աւելի տեսակէտներով, Ալպանացիք եւրոպական Թուրքոյ մամնէն առոյգ ցեղն են։ Խոր տղիւթութեան մէջ թաղուած, ազգային քաղաքակրթութիւն մը չեն կրցած զարգացնել։ Բայց Օսմանեան պետութեան տրուած են բազմաթիւ մեծ դէմքեր (գրագէտներ՝ Ինչպէս Քէմալ պէն, զինուորականներ՝ Զադաքա-գէտներ, եւն.)։ Մէհմեմէտ Ալի, զոր Ա. Յրանս «Թուրք Նախնիներ» անուանեց, Ալպանացի